

ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Цепенда Д. П.

*магістр права, помічник адвоката
м. Чернівці, Україна*

Україна є демократичною країною, де гідність особи, її здоров'я, права і свободи, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю та гарантуються Конституцією. Забезпечення законних прав, свобод та інтересів людини і громадянина є пріоритетним вектором діяльності держави, а отже, право на судовий захист обіймає особливе місце в системі основних конституційних прав. Однак, з 24 лютого 2022 року й до сьогоднішнього дня, дане право зазнає суттєвих перепон у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації. КАС України визначено, що кожна особа має право звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси. На даний момент, порядок звернення до суду за захистом своїх прав та законних інтересів значно ускладнився, проте низкою важливих кроків Вищої ради правосуддя та Верховного суду захист порушеного права у відповідності до Конституції України – гарантується.

Ефективний захист прав, свобод та інтересів особи є фундаментальним принципом, визнаним на міжнародному рівні, а також більшістю національних правових систем світу. Разом із правом на ефективний судовий захист він є важливим елементом демократичної держави та належить до широкої концепції, яка загалом охоплює різні елементи, зокрема доступ до правосуддя, право на ефективний правовий захист і принципи справедливого судового розгляду та належної судової процедури [1, с. 28]. Так, відповідно до ст. 26 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2, ст. 26]. Однак, закон визначає можливість зміни територіальної підсудності судової справи у місцях де ведуться активні бойові дії. Так, розпорядженнями Верховного суду змінено територіальну підсудність близько сто судів України.

Незважаючи на той момент, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану відбувається поновлення усіх процесуальних строків, розгляд справ не припиняється, а надмірний формалізм з боку суддів не

допускається, – здійснення правосуддя все ж таки ускладнене потенційними загрозами життю і здоров'ю суддів з боку країни-агресора та оку-пації території. Зокрема, таке ускладнення може бути зумовлено не лише міркуваннями втрати ефективного контролю урядом над певними територіями України, а також поступовою втратою поняття тилу, що пов'язано із інтенсифікацією застосування ракет та авіації для обстрілу території країни по всьому її периметру. За таких умов слід визначати нові форми і засоби для здійснення правосуддя [3, с. 219].

Окрім того Радою суддів України було прийнято рекомендації щодо роботи суддів в умовах воєнного стану де зазначається, що у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів повинні оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ. Інформувати про такі рішення оперативні штаби, Верховний Суд, Раду суддів України, ДСА України [4]. Проблематикою сьогодення (і не тільки під час дії воєнного стану) є те, що право на судовий захист визначено як матеріально-правовими так і фінансовими можливостями особи й тими процесуальними умовами, що створюються законодавцем, пред'являючи певні вимоги до форми та змісту документів процесуального характеру, їх оплати судовим збором, вартості правової допомоги й висновків експертів, що можуть знадобитись на будь-якому проміжку часу судового процесу – як під час звернення до суду, так і при судовому розгляді. Таким чином, при зверненні особою до суду за захистом своїх прав можуть виникати такі проблеми як:

1) доступність до правової допомоги (враховуючи низьку заробітну плату, безробіття право на судовий захист може бути недосяжним для деяких верств населення, а й деколи для осіб з середнім достатком). Вирішенням цього питання стало прийняття у 2011 році ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», проте отримати такий вид правової допомоги може вельми невелике коло людей з найбільш необхідних прошарків населення.

2) сплата «невеликого судового збору», часто вже на цьому етапі особа відмовляється від так званої «боротьби за свої права», оскільки просто не має можливості сплатити зазначену суму.

3) простота процесуального законодавства (низька ефективність та якість рішень адміністративних судів породжується нестабільністю адміністративного процесуального законодавства). Низький суспільний рівень правової культури й свідомості, розповсюдженість корупції в сфері правосуддя, низький рівень публічності сфери правосуддя – викликає все більшу недовіру суспільства до судової системи [5].

На європейському рівні стандарти доступності правосуддя передбачені, зокрема, Конвенцією про захист прав людини і

основоположних свобод. До прикладу, положення статті 6 Конвенції закріплюють право на справедливий суд, одним з аспектів якого є доступність судового захисту.

Основна проблема забезпечення доступності правосуддя криється у розумінні необхідності не тільки його декларативного гарантування. Вирішальним є впровадження дієвих механізмів практичної реалізації засад доступності правосуддя та створення належних умов для справедливого та неупередженого розгляду справи. Комітет Міністрів Ради Європи серед заходів, що полегшують доступ до правосуддя, зазначає необхідність інформування громадськості щодо місцезнаходження та компетенції судів, ознайомлення з порядком звернення до суду та захисту своїх інтересів у судовому провадженні [6]. Імплементація стандартів доступності правосуддя в адміністративне судочинство найбільш повно розкривається у висновках та позиціях ЄСПЛ з цього питання. Доступність до правосуддя – це невід’ємний елемент права на справедливий суд. Такою є позиція ЄСПЛ. На думку П. Д. Гуйвана, «...Конвенція спрямована на те, щоб гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а права, здійснені на практиці і ефективні. Це особливо відноситься до доступу до правосуддя в світлі того значення, яке має в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд. Тож Конвенція реально захищає право на те, що справа взагалі буде розглядатися, відтак право на справедливість включає можливість доступу до суду як свій елемент. При цьому доступ постулюється як безперешкодна можливість звернутися до суду без спеціальних дозволів, обтяжливих досудових засобів врегулювання спорів, проходження спеціальних процедур тощо. Приміром, прямим порушенням повноваження на доступ до суду є необхідність отримання спеціальних дозволів на звернення до суду або обов’язок особи до моменту звернення до суду з позовом вичерпати передбачені законодавством способи досудового врегулювання спору чи внутрішньовідомчу систему подання скарг» [7].

Суди під час здійснення правосуддя не повинні порушувати вимоги статті 6 Конвенції про справедливий суд і не забувати, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняються. У справі «Bellet v. France» Суд зазначив, що «стаття 6 §1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» [8].

Висновки. У зв'язку із збройною агресією російської федерації право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді зазнає чималих перепон, однак адміністративне судочинство шукає шляхи подолання неефективного здійснення захисту прав та свобод людини й громадянина та адаптується до нових реалій сьогодення.

Керівною складовою національного механізму судового захисту прав особи є стандарти доступності адміністративного судочинства. Їх дотримання є критерієм оцінки ефективності забезпечення та захисту прав особи в державі. Процес імплементації європейських стандартів доступності правосуддя у сфері адміністративного судочинства насамперед закріплює у нормах адміністративного процесуального права розроблені практикою ЄСПЛ та передбачені міжнародними нормативно-правовими актами вимоги щодо доступу до суду, гарантування права на судовий захист, а також порядок здійснення правосуддя.

Література:

1. Капля О. М. Реалізація принципу ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві країн Європейського Союзу. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 26. С. 27–30;

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 24.05.2022. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2015. № 28. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 05.06.2022);

3. Завидняк А.В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Елек-тронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 218–222;

4. Усім судам України. Рекомендації Ради суддів України. <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudivv-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення 06.06.2022);

5. Яковлева Г. О. Суб'єкти права соціального забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Г. О. Яковлева ; наук. кер. О. М. Ярошенко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2019. – 44 с.

6. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 № R(81)7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133#Text;

7. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжна-родними стандартами: монографія. Харків: Право, 2019. 584 с;

8. Рішення ЄСПЛ від 4 грудня 1995 р. у справі «Bellet v.France» (заява No 23805/94).